

УДК 811.161.2'42

*Михайло Вінтонів, Тетяна Вінтонів
(Вінниця, Україна)*

ДИНАМІКА СТРУКТУРИ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У роботі проаналізовано синтаксичні особливості української публіцистики початку ХХІ століття. Основна увага зосереджена на динаміці засобів експресивізації, проаналізовано основні тенденції в сучасному синтаксисі, спричинені законом мовної економії вираження значення.

***Ключові слова:** формально-граматичний аспект, комунікативний аспект, елімінація, експліцитний, імпліцитний, експресивний.*

Винтонив М., Винтонив Т. Динамика структуры предложений в украинских публицистических текстах нач. ХХІ в.

В работе проанализированы синтаксические особенности украинской публицистики начала ХХІ века. Основное внимание сосредоточено на динамике средств экспрессивизации, проанализированы основные тенденции в современном синтаксисе, вызванные законом языковой экономии выражения значения.

***Ключевые слова:** формально-грамматический аспект, коммуникативный аспект, элиминация, эксплицитный, имплицитный, экспрессивный.*

Vintoniv M., Vintoniv T. The dynamics of a sentence structure in Ukrainian journalistic texts of the early 21st century.

In the work there are analyzed the syntactic peculiarities of Ukrainian publicism in the beginning of the ХХІ century. The main focus is put on the dynamics of the means of expressivisation; there are studied the basic tendencies in contemporary syntax, that are produced by the law of linguistic economy of the meaning expression.

***Keywords:** formal grammatical aspect, communicative aspect, elimination, explicit, implicit, expressive.*

Мова, якою активно і повсякденно послуговуємося, живе і розвивається. Діахронно – це виявляється в заміні одних мовних знаків іншими, синхронно – в боротьбі варіантів, що співіснують і претендують на нормативність. Мові властиві і процеси саморозвитку, знаки мови (морфеми, слова, конструкції) системно взаємопов'язані і реагують на зміни у своєму власному «організмі». Конкретні мовні одиниці мають різний ступінь стабільності і життєздатності. Одні – живуть упродовж століть, інші – динамічніші в пристосуванні до потреб повсякденного спілкування.

Об'єктом дослідження є синтаксична структура сучасної української публіцистики, предмет аналізу – динаміка структури речень української публіцистики початку ХХІ ст.

Мета дослідження – аналіз динамічних процесів структури речень в українській публіцистиці початку ХХІ ст. Завдання дослідження: проаналізувати основні підходи до аналізу напрямів розвитку сучасного синтаксису; охарактеризувати закономірності вираження тенденцій до економії в синтаксичній структурі сучасної української публіцистики; описати типологічні зміни синтаксичної структури сучасної української публіцистики.

Одним із фундаментальних законів внутрішнього розвитку мови є закон мовної економії. При цьому тенденція до економії розвивається у двох напрямках і діє двояко: з одного боку, аналіз текстів показує, що стиснення кількох висловлень в одне речення спричиняє появу ускладнених структур із великою кількістю підрядних частин, відокремлених членів речення, вставних конструкцій; з іншого боку, поряд із такими структурами зростає і кількість коротких простих речень.

Однак економність впливає не тільки на структуру висловлення, але і на стилістику всього тексту, підсилюючи його експресивність.

Тенденція до економії вираження значення виявляється на різних рівнях мовної системи – у лексиці, словотворі, морфології, синтаксисі. Уже в дослідженнях другої половини ХХ ст. мовознавці відзначають таку особливість синтаксису публіцистичних текстів, як діалогічність, залучення читача чи слухача в обговорення проблеми, створення ефекту зворотного зв'язку, реалізація прагматичного і експресивного потенціалу діалогу. Зокрема лінгвісти зупиняються на питанні структурної неповноти, синтаксичної нерозгорнутості або еліптичності висловлень (на ці питання свого часу звертали увагу О. О. Потебня, О. М. Пешковський, Л. А. Булаховський, А. Б. Шапіро, І. Р. Вихованець та ін.).

Формами вияву економії вираження значення в сучасному синтаксисі є пропуск і заміщення, апозитивні поєднання, елімінація, еліпсовані висловлення, компресія, синтаксично злиті конструкції, аналітичні структури тощо.

Пропуск і заміщення набувають активного розвитку в сучасній публіцистиці починаючи з другої половини ХХ ст. Найпоширенішими заміниками є займенники і займенникові прислівники тощо. Подібні конструкції поширені і в публіцистиці початку ХХІ ст.: *Птаха розгубилася: чи вистачить їй сил долетіти до кінця – чи, може, не ризикувати й повернутися. Це – про нас нинішніх. Ми вже й самі не раді, що маємо Донбас* (Главком.уа. – 25.01. 2015). Формами вияву пропуску є спрощення і включення.

На сучасному етапі спрощення висловлення найчастіше являє собою не заміну складних багатокomпонентних структур, а виключення певних складників із речення, за рахунок чого утворюється структурна неповнота висловлення: *ІНТЕРНЕТ ПЕРЕМІГ. Американські онлайн-ЗМІ обійшли*

газети. Перша фраза не закінчена і не дає відповіді на запитання: *переміг кого? у чому?* Трапляються приклади, що яскраво демонструють проникнення діалогійності і в традиційний друкований текст: *Росія всюди і завжди грає в ті самі ігри. А ще вона завжди в них програє* (nv.ua. – 18.08.2016).

Формою вияву економії зусиль є елімінування синтаксичних поширювачів. Щодо співвідношення елімінації та еліпсації, то під еліпсацією маємо на увазі пропуск структурно й енергетично значущого складника, який зумовлює ранжування аргументів, їх статус, у той час як еліпсація становить один із периферійних виявів елімінації: *Сальто над прірвою* (Високий замок. – 17.08.2016). Тут загалом суттєвим також постає розмежування актуалізації / нейтралізації еліпсованого компонента, що досягається внутрішньотекстовою енергетикою. Цілком правомірно імплікацію структурно і семантично значущого елемента А. П. Загнітко кваліфікує як елімінацію [3, с. 490].

Елімінація, як наголошує дослідник [3], охоплює внутрішньореченнєві і зовнішньореченнєві вияви, спрямовуючись у посилення / нейтралізацію внутрішньореченнєвих і / або посилення / нейтралізацію внутрішньотекстових зв'язків. Елімінація належить до активних процесів сучасної лінгвостилістики і співвідноситься з особливостями реалізації когнітивної функції мови.

Синтаксична компресія передбачає стиснення знакової структури шляхом еліпсації, граматичної неповноти, безсполучниковості, синтаксичної асиметрії. У словнику С. І. Ожегова подано таку дефініцію: «Синтаксична редукція, або синтаксична компресія – випадіння з логічно розгорнутих конструкцій надлишкових словесних складників і синтаксичне об'єднання елементів, що залишилися, при повному збереженні семантико-синтаксичного значення вихідних структур» [7, с. 711]. Щодо компресії, як засобу мовної економії, то в таких конструкціях виключаються надлишкові словесні складники і зберігається синтаксичне поєднання залишків структур (*Євроні армію і зброю, Україні – дипломатію* (Наш день. – 11.03.2015)). Зазвичай пропускається внутрішня ланка конструкції, а крайні зберігаються. Особливо широко компресія репрезентована в заголовках статей із нульовими присудками: *Життя без МВФ* (21.07.2016); *Субсидії в інвестиції* (13.07.2016). У комунікативному відношенні – це компресія до топіка. *На згарищі совісті* (Дзеркало тижня. – 16.07.2016); *Ставка на війну. Коли говорять гармати, дипломати мовчать...* (Українська правда. – 01.08.2016). Зазвичай у таких реченнях можна відновити не конкретне еліміноване слово, а лише тематичну групу, до якої воно належить: *Пташка «на замовлення»* (Українська правда. – 21.08.2016); *Географічний центр Європи – у*

Діловому на Закарпатті (Високий замок. – 21.08.2016); *Королівська кров на олімпійських аренах* (Високий замок. – 21.08.2016).

Щодо структур із лексично не вираженою синтаксичною позицією присудка, то найбільш типові речення з еліпсами предикатів із семантикою буття: *Масштабне ДТП в центрі Києва, за кермом – колишній посадовець?* (Високий замок. – 21.08.2016); *Повінь у США* (Високий замок. – 14.08.2016); *Весільний теракт у Туреччині* (Апостроф. – 21.08.2016). Така комунікативно-синтаксична організація актуалізує рему висловлення, посилює емоційну та динамічну забарвленість речень.

У сучасній публіцистиці фіксуємо випадки, де мовленнєва компресія актуалізованих у текстах неповних речень увиразнена структурною неповнотою, семантична сутність якого пов'язана з попереднім контекстом: *Вони працюють дуже професійно. Починають десь о четвертій-п'ятій, о восьмій підключаються міномети* (Українська правда. – 21.08.2016).

Однією з ключових тексто-дискурсивних категорій медіа є інтертекстуальність, яка полягає в тому, що текст будується на основі цитат і алюзій на інші тексти. Такий зв'язок може бути експліцитним чи імпліцитними, але він обов'язково є впізнаваними для читача. Інтертекст може уточнювати, поширювати прототекст новими значеннями. Інтертекстуальність у сучасній публіцистиці утворює фоновий контекст, що включає конкретний текст у загальний історичний і культурний простір: *Сто днів самотності уряду Гройсмана* (Українська правда. – 25.07.2016).

Проявом економії є й зростання аналітизму, тобто можна говорити, що тенденція до економності реалізується у двох напрямках:

– один вектор виявляється в спрощенні структури за рахунок ускладнення семантики, що передбачає скорочення обсягу речення, використання контамінації, інтертекстуальних значень тощо;

– інший вектор демонструє протилежне: імплікацію змісту за рахунок ускладнення структури, іншими словами, збільшення обсягу речення, використання декількох підрядних, включення вставлених конструкцій тощо: *Якщо ж спробувати навскидку за цими критеріями запропонувати легендарних українців, то їх буде не так вже і багато: брати Клички (як боксери, а не як політики), Руслана (як переможниця «Євробачення», а не як політик), Андрій Шевченко (як футболіст, а не політик чи громадський діяч), Тимошенко (як політик, а не як бізнесмен) і можливо навіть Порошенко як власник «Рошен» (а не як олігарх чи політик)* (Українська правда. – 19.08.2016).

Можна зробити висновок, що сучасна глобальна мовна ситуація є потужним чинником економії в мові, тому тенденція до економії мовних зусиль у найближчому майбутньому буде, на наш погляд, тільки

посилюватися. Зокрема, на матеріалі публіцистичних текстів можна простежити основні шляхи реалізації цієї тенденції: спрощення синтаксичних конструкцій, переведення значення в галузь імпліцитного, синтаксична контамінація мовних і мовленнєвих одиниць, зростання інтертекстуальності як свого роду контамінація продуктів мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Валгина, Н. С. Теория текста [Текст] / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
2. Вихованець, І. Р. Граматика української мови. Синтаксис [Текст] : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Загнітко, А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис [Текст] : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Кондратенко, Н. В. Інтертекстуальна номінація в модерністському і постмодерністському художньому дискурсі / Н. В. Кондратенко // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – Серія : Філологія. – 2013. – Т. 18. – Вип. 2 (6). – С. 69–73.
5. Кристева, Ю. Бахтин, слово, діалог, роман / Ю. Кристева // Вестник МГУ. – 1995. – № 1. – С. 97–123.
6. Лайонз, Дж. Введение в теоретическую лингвистику [Текст] / Дж. Лайонз. – М. : Прогресс, 1978. – 543 с.
7. Ожегов, С. И. Словарь русского языка / под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М. : Оникс, Мир и Образование, 2007. – 1200 с.
8. Сиротинина, О. Б. Лекции по синтаксису русского языка [Текст] / О. Б. Сиротинина. – М. : Высшая школа, 1980. – 142 с.
9. Hockett, C. F. A Course in Modern Linguistics [Text] / C. F. Hockett. – N. Y. : Macmillan, 1958. – XI. – 621 p.

Стаття надійшла 08.04.2016 року

УДК 811.162.4'276.2

Juraj Hladký
(Trnava, Slovensko)

O SLANGU (A ARGOTE) V SLOVENSKÝCH VÄZNICIACH

Článok sa zameriava na problémy hodnotenia argotu ako jazykovokomunikačnej stratégie na materiáli väzenského sociolektu. Snaží sa vysvetliť slabú súvislosť argotu sa spoločenským statusom jeho nositeľov a podporiť primárnu funkciu utajiť obsah komunikácie, čo zároveň predpokladá existenciu antagonistického skupiny. Výskum väzenského sociolektu berie do úvahy existenciu prvkov argotu v ňom, no ukazuje, že ako celok nejde o argot, ale o slang (sekundárny slang). Článok dokazuje, že utvorenie argotu musí vzísť z potreby utajiť informácie.